

גונבי הספרים

הקריירה הקצרה שלי כגנב ספרים חילצה אותי מעמדת הקורא והמתבונן הנצחי וסימנה עבורי את תחילתה של ביוגרפיה אמיתית ולא בדיונית.

ל א סיפרתי את הסיפור הזה לאיש, בקושי סיפרתי אותו לעצמי בשנים שחלפו מאז. זה היה בכיתה י', בשעת הדמדומים המאוחרת של הילדות. הייתי נער מגושם, מסובך-בעצמו, חסר נחת. החיים עצמם לא עניינו אותי, או נכון יותר, חסרתי את הכישורים לחיות את חייו של נער מתבגר נורמלי. במקומם, חייתי את הספרות. קראתי כל הזמן, בלילות ובימים, בזמן השיעורים בבית הספר וגם בבית, מאחורי הדלת הנעולה של תא השירותים. קראתי מכל הבא ליד, בלי סדר ובלי יד מכוונת – דיאטה ספרותית עשירה מדי, בלתי-מאוזנת, של חומרים שבהחלט לא התאימו לגילי: תרגומים ארכאיים של ספרות רוסית נויירוטית ונפתלת; גותיקה גרמנית עגמומית ומאיימת; טרילוגיות לוחות של רומנטיקה-לאומנית פולנית; ספרות עברית זקנה ומוזרה, לא פופולרית. העולמות המשוונים, הדימויים העקמומיים ומשלבי הלשון התלושים של הספרים הקיפו אותי כמו מבוך סבך, ואני תעיתי בו בכיוון ההפוך – שואף להגיע אל מרכזו הנעלם במקום לחפש את הדרך החוצה, אל החיים. ואז, מתישהו באמצע כיתה י', הוצאתי את חוטמי מהספר שבו הוא היה נעוץ, מצמצת בעיניי שלא היו רגילות לאורה של המציאות, הבטתי סביבי – ולא הכרתי את העולם. חבריי לכיתה לא התמהמהו, כמוני. הם זינקו בוריוזות מהילדות אל הנערות וגילו את המיניות, את האופנה, את הפופ, את הסמים הקלים והרוק הכבד. עולם החיים והנעורים היה זר לי לחלוטין, אבל גם הדרך חזרה, אל עולמה המוכר והבטוח של הספרות, נחסמה בפני משום מה. נשארתי תלוי על בלימה, לא כאן ולא שם. משהו צריך היה לקרות! משהו קיצוני ועז שינער אותי וישיל מעליי את הזקנה המוקדמת שהספרים נסכו עליי. הדבר הקיצוני והעז הופיע במפתיע ביום לימודים סתמי אחד, חסר ייחוד, בהפסקה הגדולה. שלושה נערים שלמדו איתי בכיתה ניגשו אליי ואמרו שיש להם משהו לספר לי. הם

לא היו זרים לגמרי, הכרתי אותם היכרות מסוימת ואפילו שררה בינינו ידידות כלשהי – אבל שום דבר מכל זה לא הכין אותי לגילוי הלב ולאמון הפתאומי שהם נתנו בי, וגם לא לקיצוניות והתעוזה של ההצעה שהם הציעו: "אנחנו גונבים ספרים" אמר ג', המנהיג הלא-מוכתר של החבורה "אנחנו גונבים ספרים באנגלית מחנויות ספרים יד שנייה ומוכרים אותן לחנויות האחרות. אנחנו מרוויחים הרבה כסף, ה־ר־ב־ה כסף!". ד' וז', שותפיו לפשע, הנהנו וחייכו חיוכים של קושר־קשר. "אתה רוצה לבוא אתנו?" המילים התפוצצו בראשי כמו זיקוקי דינור ואני, בלי לחשוב הרבה ובלי להבין מה בעצם אני עושה, הנהנתי בחזרה ואמרתי: "כן!" מה גרם להם לבחור דווקא בי? עד היום אין לי תשובה לשאלה הזו. לא הייתי בשום פנים ואופן המועמד הטבעי, או "החשוד המידי" כפי שאהבנו פעם לקרוא לזה. אולי זה בדיקת העניין: אולי הייתי הנער הכי־פחות־חשוד, הכי תמים למראה, אחד שאפשר להסתתר מאחוריו? אני לא בטוח שההסבר הוא כה פשוט. הם היו נערים מתוחכמים ואינטליגנטיים, בעלי נטיות אינטלקטואליות ברורות. הם אהבו לקרוא ולדבר על ספרים. היה בינינו דמיון מסוים, שאותו אני רואה רק כעת. נדמה לי שהם זיהו את הפוטנציאל הפרוע שהיה גלום בי ואת העובדה שלא היה לי מה להפסיד.

השיטה היתה פשוטה וגאונית. פעמיים־שלוש בשבוע, בשעה אחת בצהריים, התחמקנו מבית הספר ותפסנו אוטובוס למרכז העיר. חנויות הספרים מיד שנייה הצטופפו במה שקראו לו אז "המשולש", שקודקודיו היו "המשביר", "מרכז כלל" והבנין המפויח, המעוטר באריה המכונף, הקרוי בנין ג'רלי. הן היו שונות מאוד מחנויות הספרים העבריות שהכרנו: "ירדן ספרים", "לודביג מאייר" והסניף ההיסטורי של סטימצקי ברחוב בן יהודה. הן היו מיועדות לתיירים הרבים שהציפו אז את ירושלים ושימשו להם מעין מרכז קהילתי, אקס־טריטוריה אנגלית בירושלים העברית הזרה והמנוכרת.

התחלנו בחנות ספרים אחרת בכל פעם, נכנסים בהבעה תמימה כשילקוטינו תלויים ברישול על כתף אחת. הסתובבנו, חמושים באותה הבעה תמימה, בין המדפים שהספרים – רומנים פופולריים בכריכה רכה – הצטופפו עליהם, צבעוניים ודשנים. הכותרות לא היו מוכרות לי, והדפים הדקיקים הזורעים אותיות לועזיות זעירות לא עוררו בי את ההתרגשות והתשוקה שעוררו בי דפיהם של הספרים העבריים האהובים. החנויות היו קטנות ועמוסות מאוד, ומדפיהן הסתירו אותנו מעיניהם של המוכרים ואפשרו לנו לפעול בחופשיות. סילקנו ביד קלה כמה כרכים רכים ותחבנו אותם בזריזות אל תוך הילקוטים שלנו או אל הכיס הפנימי של המעיל לפני שנעזוב, שוב בהבעה תמימה, את החנות ונלך אל החנות המתחרה, שניצבה לפעמים ממש מעבר לרחוב, למכור שם את השלל.

השטרות שקיבלנו בתמורה לספרים הגנובים סחררו אותנו, גורמים לנו לחוש לרגע כמו סוחרי הנשק והנוכלים הבינלאומיים שעליהם נכתבו רומני־המתח והריגול הפופולריים שבהם סחרנו. לא באמת נזקקנו לכסף. לא היה לנו התירוץ הסוציו־אקונומי, ארבעתנו היינו מה שמכונה בעגה העיתונאית "בני טובים". ג' היה בנו של עיתונאי זר, אלוהוליסט גס ואלים, שחי בבית מרווח, מפואר וכמעט־ריק עם שני בניו שהתייתמו מאמם בגיל צעיר. אביו של ז' היה רופא בכיר, וגם הוריו של ד' היו אנשים מבוססים. דמי כיס לא חסרו לנו, ועדיין, ההשפעה המשכרת של הכסף הקל, האסור, היתה שונה לגמרי מזו של הכסף שקיבלנו מהורינו. היא גרמה לנו להרגיש מבוגרים, רעים, בני חורין.

השיכרון כבש אותנו. גיחותינו נעשו תכופות יותר והשיטות שלנו מתוחכמות יותר וזוחחות דעת. בשלב מסוים התחלנו לעצור בקופה בדרך החוצה מהחנות, ולשלם מכיסנו עבור אחד מהספרים הגנובים כדי להסיר את החשד מעל אלה שבילקוטים. לפעמים, בחוצפה מסוכנת, חזרנו אל אותה החנות עצמה ומכרנו בה את הספרים שגנבנו ממנה ביום הקודם – מתענגים על האכזריות שבגניבת הדעת לא פחות מאשר על גניבת הספרים. אבל במקביל לזחיחות התחיל לכרסם בי גם האשם. תחושת הכוח והשיכרון הראשוני התפוגגו לאיטן, ובמקומן התחלתי לחוש אשמה מכרסמת, מצמיחה, שלא ידעתי איך לכפר עליה. אחרי שבזבזנו חלק מהכסף שהרווחנו בדרכים שהעידו על היותנו ילדים עדיין – ממתקים, משחקי וידאו וסיגריות ראשונות שאותן עישנו בחוסר מיומנות, נשנקים ומשתעלים באופן מעורר רחמים – חילקנו בינינו את שארית השלל ונפרדנו לדרכנו. אני חיכיתי בקוצר רוח ששותפי־לפשע יעלמו מן העין ומיהרתי לתחוב את הכסף שנשאר אצלי לידיהם הפשוטות של הקבצנים הירושלמיים, שלא האמינו למראה עיניהם. המחשבה שמאומה מהכסף הטמא ידבק בידי כשאגיע הביתה גרמה לי לחוש בחילה של אימה וחרטה שלא ידעתי איך לשכך.

נראה שלא רק אני חשתי חרטה, ולא רק אני חשתי שהמצב יצא משליטה. פה ושם התחילו חלק מאתנו להתחמק בתואנות שונות ומשונות ממסעות הציד שלנו. מבטם של המוכרים התקדר כשנכנסו לחנות, ומשהו בארשת פניהם העיד על החשד שלהם בנו, הנערים התמימים עם הילקוטים התפוחים. ג', שכאמור היה הרוח החיה שבחבורה, הלך ונשאב אל תוך סחרור של הרס עצמי. הגיחות שלו נעשו נועזות יותר, התאבדותיות יותר. אני זוכר יום אחד שבו הוא מילא את הסוּט־שירט שלו בכל כך הרבה כרכים, שהוא נראה כמו אישה בהיריון מתקדם. אי אפשר היה להמשיך ככה, זה היה חייב להסתיים איכשהו. אבל איך? הבלתי־נמנע קרה ביום לימודים סתמי אחד, כמו שבו הכול התחיל: ד' לקח אותי הצידה בהפסקה וספר לי שג' נתפס אתמול במחלקת הספרים הלועזיים של "המשביר". מתברר שהוא לא הסתפק בציד המשותף שלנו ונהג לצאת לסיבוב נוסף לבדו. המאבטח, שחשד בו מזמן, עצר אותו ביציאה ואילץ אותו לפתוח את הילקוט. ג' נשבר מיד, התחיל לבכות והתחנן שלא יספרו לאביו. המאבטח והמנהל חסו עליו ולא קראו למשטרה, אחרי שהוא הבטיח לא לחזור לשם. ההשפלה והאימה שלו כמו העירו אותנו מהסיוט הממכר שבו היינו לכודים. הפרק האפל של נעורינו הסתיים בבת אחת. מעולם לא חזרנו אל החנויות הללו, ומעולם לא הזכרנו זה לזה את ההרפתקה הנוראה, כאילו אכן חלמנו אותה ולא חוונו אותה במציאות. מעולם לא גנבתי שום דבר מאז כיתה י', נהפוך הוא: אני מתאפיין ביושר קיצוני, קצת מגוחך, שגורם לי לחזור לחנות ולהתעקש לשלם למוכר המשתאה על איזה פריט זניח שחמק מעינו בזמן התשלום. ועדיין, אני זוכר את הפרשה הזו לא רק בחרטה אלא גם בסוג של גאווה ואפילו געגועים. הקריירה הקצרה שלי כגנב ספרים חילצה אותי מעמדת הקורא והמתבונן הנצחי וסימנה עבורי את תחילתה של ביוגרפיה אמיתית ולא בדיונית. היא היתה פתח המילוט שלי מעולמה הקסום־אך־מחניק של הספרות אל האוויר החופשי של החיים – למרות שגם במהלכה נזקקתי, למרבה האירוניה, דווקא לספרים.